

TARİHSEL BUDA'DAN TANRISAL BUDA'YA
BUDA'NIN TANRISALLAŞTIRILMA SÜRECİ

Mevlûde KÖROĞLU

Eskiyeni Yayınları: 207

TARİHSEL BUDA'DAN TANRISAL BUDA'YA
BUDA'NIN TANRISALLAŞTIRILMA SÜRECİ

Mevlûde KÖROĞLU

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Aralık 2023

ISBN: 978-625-6781-19-1

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

TARİHSEL BUDA'DAN TANRISAL BUDA'YA
BUDA'NIN TANRISALLAŞTIRILMA SÜRECİ

Mevlûde KÖROĞLU

Ankara 2023

Mevlüde KÖROĞLU

28 Aralık 1989'da Samsun'da doğdu. İlk ve orta öğretimi burada tamamladı. Samsun Anadolu İmam-Hatip Lisesi'ni bitirdikten sonra Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İlahiyat bölümünden 2011 tarihinde mezun oldu. Yüksek Lisansını Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde Dinler Tarihi alanında "Tarihsel Buda'dan Tanrısal Buda'ya: Buda'nın Tanrısallaştırılma Süreci" isimli çalışmayla 2016 yılında tamamladı. Aynı üniversitede "Nihai Gerçekliğin Tezahürü Olarak Maitreya Buda" isimli doktora çalışmasını 2023 yılında bitirdi.

ÖN SÖZ

Budizm denilince ilk akla gelen isim, şüphesiz Buda'dır. Buna rağmen Buda'nın hayatı hakkında az sayıda tarihî veriye sahibiz. Efsanelerle çevrili hayat hikâyesi, Buda'nın yaşadığı çağdan uzaklaştıkça daha çok kabul görmüş ve Buda'nın gerçek hayat hikâyesi daha ulaşılamaz bir hâl almıştır. Tıpkı dünyada milyonlarca insanın inandığı Hıristiyanlıkta İsa hakkında yaşanan tarihsellik sorunu, Budizm'de de Buda hakkında gündeme gelmiştir. Buda, mitolojik unsurların oluşturduğu mitolojik bir varlık mı yoksa tarihî bir gerçekliğe sahip mi sorusuna cevap aranmıştır. Fakat Budizm'e inananların daha çok kabul ettiği ve zamanla doktrin hâline gelen görüş, Buda'nın ruhsal bir prensip olduğu yönündedir. Bu anlayışa göre, Buda'nın fizikî varlığının fazla bir önemi yoktur. Buda, aydınlanmış, çeşitli zamanlarda çeşitli formlar altında dünyaya gelmiş, ezeli tipin bir örneğidir. Bu sebeple Budistler, Buda'nın yaşamış olup olmadığıyla fazla ilgilenmemişlerdir.

İletişim yoğunluğunun her geçen gün artmakta olduğu günümüzde insanlar, diğer dinler hakkında istediği bilgiye çok hızlı ulaşabilmektedir. Bugün Avrupa'da, hatta dünyanın pek çok yerinde, Uzak Doğu felsefeleri ve öğretilerine büyük bir ilgi vardır. Günümüzde Türkiye'de yoga ve meditasyon merkezleri aracılığıyla daha çok insan, Budizm ve Buda hakkında bilgi sahibi olmakta, televizyon kanallarında reenkarnasyonun tartışıldığı görülebilmektedir. Herkesin rahatlıkla istediği bilgiye ulaştığı günümüzde, insanların doğru bilgiye ulaşma ihtiyacı artmaktadır. Biz de Buda hakkında daha doğru bilgi vererek Budizm'in anlaşılmasına katkı sağlamaya çalıştık. Özellikle bu konudaki Türkçe kaynakların ne kadar sınırlı olduğu göz önünde bulundurulacak olursa çalışmamızın, Buda'nın hayat hikâyesinin ve getirdiği öğretinin yorumlanmasında insanlara fayda sağlayacağı düşününcesindedir.

Tüm bunların yanı sıra bizi bu araştırmaya yönlendiren nedenlerden birisi de yurt dışında çeşitli araştırmacılar ve kurumlar tarafından konunun önemin fark edilmesine karşın ülkemizde akademik olarak çok fazla üzerine düşülmemesi ve yayımlanan eserlerin yetersiz kalmasıdır. Bu durum, bir yandan çalışmamızın özgünlüğünü artırırken diğer yandan özellikle kaynak açısından Türkçe kaynak bulmakta zorluk çekmemize neden olmuştur. Çalışmamızı hazırlama aşamasında kaynakların orijinal dilinin Pali ve Sanskrit dillerinde olması karşılaşılan güçlüklerin başında gelse de bu güçlükleri elimizden geldiği ölçüde aşmaya çalıştık. Özellikle ana kaynakların İngilizce çevirilerine başvurduk ve Batı'da bu konuda yapılmış kaynaklardan faydalandık.

Çalışmanın konusunun ve sınırlarının belirlenmesinden dil, muhteva ve teknik oluşumuna kadar çalışmamın bütün aşamalarında bana rehberlik eden danışman hocam Prof. Dr. Mahmut Aydın'a, tezime kaynak temin etmemde hiçbir yardımı esirgemeyen kıymetli hocam Doç. Dr. Cengiz Batuk'a, çalışmam süresince benden hiçbir zaman manevi desteklerini esirgemeyen aileme, arkadaşlarıma ve bu çalışmada emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Mevlûde KÖROĞLU
Samsun 2016

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	5
İÇİNDEKİLER	7
KISALTMALAR	9

GİRİŞ

1. Problem Durumu.....	11
2. Araştırmanın Amacı.....	11
3. Araştırmanın Önemi	12
4. Kapsam ve Sınırlılıkları	12

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL BUDA

1.1. Giriş.....	13
1.2. Budizm'in Arka Planı	13
1.3. Buda	27
1.4. Buda'nın Öğretisi.....	41
1.4.1. Tanrı Anlayışı	43
1.4.2. Kurtuluş	45
1.4.3. Karma-Nirvana	49
1.4.4. Toplumsal Düzen	50
1.5. Sonuç.....	51

İKİNCİ BÖLÜM

MİTOLOJİK BUDA

2.1. Giriş.....	53
2.2. Budist Konsilleri	54

2.2.1. İlk Konsil -----	55
2.2.2. İkinci Konsil -----	57
2.2.3. Üçüncü Konsil -----	59
2.3. İlk Sistematik Ayrılıklar -----	60
2.3.1. Theravadinler -----	64
2.3.2. Mahasanghikalar-----	65
2.3.3. Pudgalavadinler-----	69
2.3.4. Sarvastivadinler -----	70
2.4. Theravada (Hinayana) Budizmi-----	71
2.5. Büyük İskender'den Aşoka'ya-----	74
2.6. Aşoka Sonrası Gelişmeler -----	82
2.7. Mahayana Budizmi-----	88
2.7.1. Sakta Anlayışı-----	100
2.8. Tantra Budizmi -----	103
2.9. Budist Literatür -----	107
2.10. Sonuç-----	114
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME-----	117
KAYNAKÇA -----	125

KISALTMALAR

AÜDTCF : Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi

Bkz. : Bakınız

c. : Cilt

çev. : Çeviren

ed. : Editör

ERE : Encyclopedia of Religion and Ethics

s. : Sayfa

ss. : Sayfalar arası

t.y. : Tarih yok

GİRİŞ

Buda, geçmişten günümüze insanlığa büyük katkılarda bulunmuş önemli isimlerden biridir. Doğduğu ve öğretisini yaydığı coğrafyanın büyük bölümünün, Hint alt kıtasında yer aldığı görülmektedir. Bir prens olarak dünyaya gelmiş, lüks ve refah içinde büyütülmüştür. Fakat ayrıcalıklı bir kastta dünyaya gelmesine rağmen Buda, içinde bulunduğu toplumun kendini rahatsız eden uygulamaları hakkında susmamış ve öğretisini bunun üzerine şekillendirmiştir. Kendisi, öğretisini ortaya koyarken yeni bir dinden bahsetmemiş, sadece yanlış uygulamalar üzerine yoğunlaşmıştır. Hatta Buda'nın, metafizik konularda susmayı tercih ettiği ve kendisine bu konularda sorulan sorulara da cevap vermediği görülecektir.

Günümüzde özellikle Budistler arasında kabul gören Buda anlayışına baktığımızda Buda'nın, daha çok ruhsal bir prensip olarak kabul edildiği görülecektir. Bu anlayışa göre, Buda'nın fizikî varlığının fazla önemi yoktur. Buda, aydınlanmış, farklı zamanlarda dünyaya gelmiş olan ezelf Buda'nın bir örneğidir. Bu görüşte, tarihsel Buda'nın göz ardı edildiği görülmektedir. Bu yüzden tarihte yaşamış Buda'nın hayat hikâyesinin de hiçbir önemi kalmamaktadır. Budistler, tarihte yaşamış Buda'yla ilgilenmemişler fakat günümüzde yapılan arkeolojik çalışmalar, tarihsel Buda hakkında önemli bulgulara ulaşmışlardır.

Her ne kadar Budistler tarihsel Buda'yı göz ardı etseler de Budizm ve Buda'ya olan ilgi, Uzak Doğu felsefeleri, yoga ve meditasyon merkezleriyle birlikte Avrupa'da ve dünyanın pek çok yerinde artmaktadır. Bu durum, Buda'nın hayat hikâyesine ve getirdiği öğretiye, inananlarının ortaya koyduğu bakış açısı dışında yeni bakış açıları kazandırmaktadır. Bu da tamamen tarihsel verilere dayanarak Buda'nın hayat hikâyesi yazılabilir mi veya Buda'nın hayat hikâyesi mitolojik unsurlardan arındırılarak

ortaya konabilir mi soruları etrafında şekillenmektedir. Bu tartışmaları bir tarafa bırakarak çalışmamızda daha çok, tarihte yaşamış bir insanın nasıl efsanevi bir varlığa dönüştürüldüğü üzerinde durmaya çalıştık. Bu noktadan hareketle çalışmamızda, Buda'nın tarihsel bir kişilikten mitolojik bir varlığa hangi evrelerden geçerek ulaştığını tartışacağız.

1. Problem Durumu

Bu çalışmamızda, dünyada gitgide daha önemli bir figür hâline gelen Buda'nın, Budistler tarafından göz ardı edilen tarihsel kişiliğinin daha iyi anlaşılması için herkes gibi bir hayata sahip olan Buda'nın olağanüstü bir varlığa dönüşme süreci ele alınmaya çalışılacaktır. Buda'nın hayat hikâyesinde yaşanan değişimin nedenleri üzerinde durulacak, aynı zamanda tarihsel süreç içerisinde yaşanan olaylardan ya da ortaya çıkan görüşlerden hangilerinin bu süreçte etkili olduğu irdelenecektir.

Buda, bir insan olarak dünyaya gelmiş ve içinde yaşadığı toplumdaki çok tanrılı din anlayışını benimsememişti. Tanrı, ne vardır ne de yoktur demişti, fakat bugün kendisinin, Budizm'de tanrılaştırıldığını görmek mümkündür. Tarihte yaşamış olan Buda'nın varlığını ispatlayan kanıtlar, arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkarılmıştır. Öyleyse tarihsel Buda, nasıl mitolojik Buda hâline dönüştürülmüştür sorusuna cevap aranacaktır.

2. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, bilimsel çalışmalar ışığında tarihte yaşamış bir kişi olarak Buda'yı ortaya koymak ve Buda düşüncesinin hangi evrelerden geçerek efsanevi ve mitolojik bir forma ulaştığını incelemektir. Budizm, günümüzde adından sıkça söz edilen, yoga ve meditasyon merkezleriyle hayatımıza daha çok girmeye başlayan bir dindir. Bu çalışmayla, hem Budizm hakkında bilgi sahibi olunabilecek hem de Budizm'in, tanrısız bir

öğreti iken nasıl Buda'nın tanrılaştığı bir yapıya dönüştüğü anlaşılacaktır.

Bunun yanı sıra bu çalışma, son derece ciddi ve önemli bir konu olmasına rağmen Türkiye'de sınırlı sayıda olan Budizm çalışmalarına katkı sağlayarak, Buda'nın daha doğru anlaşılmasını sağlayacak ve Buda hakkında bilgi sahibi olmak için araştırma yapmak isteyenlere yol gösterecektir.

3. Araştırmanın Önemi

Günümüz Batı toplumlarında, Budizm'e çok büyük ilgi vardır. Bu yüzden Budizm hakkındaki çalışmaların sayısı oldukça fazladır. Fakat Türkiye'de bu konuda yapılan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Türkiye'de de Budizm'in etkisi her geçen gün artmaktadır. Özellikle yoga, meditasyon, pozitif enerji gibi kavramlar, artık hemen herkes tarafında bilinmekte ve kullanılmaktadır. Bu durum üzerinde, Budizm'in kutsal metinlerinin dili olan Pali ve Sanskrit dilleri üzerine çalışan ilim adamlarının olmayışının etkisi vardır. Bu durum, Budizm hakkında daha çok çalışma yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın, Budizm'i ve öncelikli olarak Buda'yı daha doğru anlamaya katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

4. Kapsam ve Sınırlılıkları

Yapılan bu çalışma ile tarihsel veya mitolojik Buda'yı ortaya koymaktan ziyade Buda'nın, hangi gelişmelerin ve fikirlerin etkisi altında kalarak tarihsel bağlamından çıkarılıp mitolojik bir varlığa dönüştüğü incelenecektir. Dolayısıyla çalışmamızda, geçiş sürecini ve bu süreci etkileyen unsurları ele almaya çalıştık. Bunu yaparken, tarihte yaşamış Buda'yla ilgili ne kadar doğru bilgiye ulaşabiliriz sorusuna da cevap aramanın yanı sıra edebiyat ve sanatta Buda anlayışındaki değişimin izlerini de takip etmeye çalıştık.